

Mršević (2013), **Nediskriminativno obrazovanje: utopija, nekstopija, ili realnost, 233-240. Education free of discrimination: utopia, nextopia or reality**

Ed.: V. Vukotić, *Obrazovanje i razvoj*

Institut društvenih nauka, Beograd.

ISBN 978-86-7093-144-2

COBISS.SR-ID 198449676

Prof. dr Zorica Mršević

Institut društvenih nauka Beograd,

Fakultet za evropske pravo- političke studije, Novi Sad

Nediskriminativno obrazovanje: utopija, nekstopija, ili realnost¹

U tekstu se analiziraju pravci nediskriminativnog obrazovanja kao sve neophodnijeg sredstva protiv netolerancije i nasilja prema svima koji se percipiraju kao „drugi“ ili „različiti“, što su vrlo jasno ispoljeni stavovi mladih, stečeni i podržani u obrazovnom sistemu. Polazi se od osnovne pretpostavke da je nediskriminativno obrazovanje jedan od aduta razvoja dok sadašnje stanje predstavlja kočnicu razvoja i generator socijalnih razlika u društvu. Obrazovni sistem budućnosti mora denuncirati negativne posledice diskriminacije, nasilja i netrpeljivosti prema drugima i drugačijima umesto što ih podržava, ili unedogled odlaže nekstopično² čekajući „pravi trenutak“, čime se propušta šansa da se novim generacijama otvore vrata jednog boljeg društva. Prezentiraju se i istraživački, institucionalni pa i oni predlozi koji možda danas izgledaju kao utopistički, za promenu takvog stanja. Identifikuju se načini uspostavljanja jednog obrazovnog sistema u kome se drugost i različitost ne bi doživljavala kao pretnja tradiciji i negativan uticaj sa strane. Od toga će profitirati ne samo sada diskriminirane grupe već svi, jer što je više različitih to će naša međusobna korist biti veća.

Ključne reči: nediskriminativno obrazovanje, beskućništvo, homofobija, izolacija, nekstopija, institucionalno inicirane promene, porodične promene

Danas je možda više nego ikada aktuelno Fukujamino pitanje, da li smo siromašni zato što je ekonomska situacija loša ili zbog toga što imamo „disfunkcionalne socijalne navike“? To su one duboko ukorenjene navike koje bi bile na delu i kada bi ekonomske pogodnosti postojale, i koje bi nas i dalje, umesto u progres, vodile u suprotnom pravcu. Među takve, disfunkcionalne socijalne navike sigurno spadaju netolerancija, prihvatanje

¹ Ovaj tekst je nastao kao deo je projekta na kome je autorka angažovana: Društvene transformacije u procesu evropskih integracija - multidisciplinarni pristup, koji je finansiran od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj u periodu 2011/2014.

² Termin iz oblasti marketinških strategija koji označava život koji protiče u odlaganju rešenja.

diskriminativnog ponašanja kao normalnog, koje atomizuju društvo, onemogućavaju šire društveno povezivanje i trajno uspostavljanje društvene solidarnosti i saradnje³.

Za poslednjih pet godina naime, po rezultatima najnovijih istraživanja, mladi i deca sve više podržavaju ideju etnički čiste države, netolerantni su prema gej populaciji i spremni su na nasilje nad njima⁴. Značajan procenat dece i mladih ima negativan stav i prema ateistima, HIV pozitivnim i odličnim učenicima. Na prvom mestu negativne rang liste su osobe drugačije seksualne orijentacije, prema kojima negativan stav ima 36 odsto ispitanika, na drugom su ateisti (23,0%), na trećem pripadnici drugih nacionalnosti (21,8%), a slede HIV pozitivni (19,0%) i odlični učenici (18,9%). Negativno su ocenjivani i muškarci koji nisu navijači - 15,3 odsto dece i mladih prema njima ima negativan stav, oni koji misle drugačije od većine (15,2), polaznici programa nevladinih organizacija (14,5%) osobe sa invaliditetom (14,0%), sunarodnici drugačije veroispovesti (11,8%), pripadnici drugih rasa (11,2%) i žene (10,5%). Istraživanja pokazuju između ostalog, da se pogoršala situacija i u pogledu odnosa dece i mladih prema ljudskim pravima, jer im je ta ideja sada još manje bliska i poznata nego ranijim generacijama⁵.

Stav društva prema drugima i različitima najbolje ilustruje njihov odnos prema LGBT populaciji: 80 odsto srednjoškolaca smatra da je diskriminacija prema njima opravdana, a 38 odsto mladića podržava nasilje nad gej populacijom. U sličnoj situaciji se nalaze i pripadnici romske zajednice u Srbiji, koji se, pored izloženosti nasilju, otežano školuju i teže dolaze do posla⁶. I odrasli građani izražavaju vrlo visok stepen socijalne distance prema LGBT populaciji jer bi u svom okruženju najmanje želeli takve osobe⁷.

Iako nam je namera pre svega da govorimo uopšteno o netoleranciji i diskriminativnosti sistema obrazovanja, a ne o LGBT pravima i prepekama u njihovom ostvarivanju, neophodno je pokloniti pažnju baš njima, jer su možda najviše na udaru

³ Fukujama smatra da kapital ne leži toliko u zemlji, fabrikama i mašinama koliko u znanju i veštinama ljudi. Uz znanja i veštine, deo ljudskog kapitala leži u sposobnosti ljudi da se udružuju jedni sa drugima. Sposobnost udruživanja zavisi od toga u kolikoj meri se u zajednicama uvažavaju norme i vrednosti i koliko su u njima individualni interesi podređuju interesima širih grupa. Iz ovih zajedničkih vrednosti proističe poverenje koje ima veliku merljivu ekonomsku vrednost (Fukujama, 1997:20).

⁴ Mladi opravdavaju nasilje nad LGBT populacijom, Danas 16 april 2013, društvo, 4

⁵ Kakva deca nam rastu?

<http://www.gay-serbia.com/kakva-deca-nam-rastu-5511/>

⁶ Ljudska prava u Srbiji u 2012. str. 94.

⁷ Agencije, Diskriminacija u Srbiji, 16. 04. 2013.

<http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/377992/Diskriminacija-u-Srbiji-Picerija-koje-zaposjava-samo-zene-kelneri-ne-usluzuju-slepu-i-gluvu-decu>

diskriminacije⁸. Naime, pripadnici nacionalnih i religijskih manjina, ma koliko i ma kako loše tretirani u većinskom ambijentu, makar su uvek i bezuslovno prihvaćeni u svojim porodicama i zajednicama, te na jedan specifičan način zaštićeni svojim jezikom, kulturom, religijom. Ta mikro društvena prihvaćenost je tim naglašenija kada i ako raste odbacivanje spolja. Jedino pripadnice i pripadnici LGBT populacije su oni koje ne retko odbacuju članovi porodice, dakle čak i oni koji su im najbliži, oni od kojih se podrška mora uvek i bezuslovno dobiti. To još uvek ne znači da je baš njihov položaj najgori, ali kada govorimo o diskriminativnosti, to je jedna od okolnosti koju sigurno treba imati na umu prilikom analize problema sa kojima se LGBT populacija suočava u današnjoj Srbiji.

Edukacija stanovništva o postojanju prava seksualnih manjina je jedan od osnovnih problema, u Srbiji jer za sada ni jedan vid školovanja ne obuhvata ni elementarno informisanje o postojanju prava ljudi manjinske seksualne orijentacije. Usled toga se po nekoj inerciji „pravim“ vrednosti pogrešno smatra negiranje postojanja seksualnih i nekih drugih manjina ili zataškavanje problema, po principu, šta se ne spominje, toga i nema. Roditelji kod nas nisu nigde učili⁹, pa često ne znaju (ili neće da znaju) da ako su njihova deca LGBT da to ne znači ni da su bolesna, niti da je to rezultat neke njihove greške u vaspitanju ili lošeg uticaja nekih opasnih osoba iz okoline njihove dece. Njima, kako stvari stoje, niko ni u jednoj školi roditeljima tokom obrazovanja nije rekao da „to“ nije zaraza i da nije prenosivo, da su oko 10% ljudi „takvi“ rođeni, da je „to“ urođeno mada ne nasledno, da nema nikakve veze to što se niko ne seća da je u porodicama ni sa majčine ni sa očeve strane bilo „takvih“, da „to“ takođe nije ni moda, ni kopiranje drugih, da niko ne može ni na silu ali ni iz „štosa i fazona“ da bude ni homoseksualan ni heteroseksualan, da nikakvi javni prizori gej života ne mogu da promene njihovu heteroseksualnu decu, kao što nikakvo skrivanje da „takvi“ postoje, neće sprečiti njihovu homoseksualnu decu da budu ono što jesu. Ono što za decu i omladinu jeste opasno je sprečavanje razvitka njihove normalne, urođene seksualnosti, neprihvatanje, maltretiranje, nasilje i diskriminacija od strane porodice, vršnjaka i škole koja im znatno otežava sazrevanje i izaziva psihičke krize, očajanje, depresiju i suicidalna raspoloženja. Zbog takvog stava porodice, sve češće se ukazuje na problem povećanog rizika od beskućništva LGBT osoba, posebno mladih,

⁸ Odnos građana prema diskriminaciji, 2012. str. 8.

⁹ Seksualno obrazovanje, tabu tema?, RTS, 2.februar 2013.

odbačenih od strane svojih porodica, što je tim dramatičnije u vremenima velike nezaposlenosti i opšte krize. Važno je ispitati mogućnosti nediskriminativnog obrazovanja kao sve neophodnijeg sredstva protiv netolerancije, diskriminativnosti i spremnosti na nasilje prema svima koji se percipiraju kao „drugi“ ili „različiti“, što su sve jasnije ispoljeni stavovi mladih, stečeni i podržani u obrazovnom sistemu¹⁰. Homofobični diskurs još uvijek je dominantan u našem društvu u kome je istopolna ljubav polje zabrane i tabua a narodni poslanici slobodno animiraju svoje izbornu telo homofobičnim govorom mržnje koristeći činjenicu da supravno zaštićeni poslaničkim imunitetom¹¹. Reprodukcijska homofobija se između ostalog ostvaruje kroz autoritativnu promociju nenaučnih stavova, predrasuda, nastojanja da se zaštiti „tradicionalne srpske vrednosti“, kako religijskih, tako i moralnih u okviru medijskog prostora. Nediskriminativno obrazovanje jedan od aduta razvoja dok sadašnje stanje predstavlja njegovu kočnicu jer u njemu dominiraju nenaučni, diskriminirajući stavovi prema praktično svim „drugima“, prema LGBT osobama, posebno. Izdvajamo neke od ključnih tačaka negativne javne percepcije, koje bi se obrazovanjem sigurno mogle ublažiti ili odstraniti iz javnog diskursa¹²:

1. Institucije treba da stanu na stranu običnih građana, većine stanovništva. Institucije treba da podjednako tretiraju i štite prava svih građana koja su ugrožena, i tzv. običnih građana odnosno većine, kao i onih koji su manjinske pripadnosti. Po logici stvari i u Srbiji kao i svuda u svetu, prava raznih manjinskih grupacija su mnogo više i češće ugrožena, bile one nacionalne, religiozne, starosne ili seksualne manjine. Važno je shvatiti i da prava manjina nisu u suprotnosti sa pravima većina i da njihova zaštita ni na koji način ne znači umanjivanje prava većine. Naprotiv, poštovanje manjinskih prava doprinosi povećanju kvaliteta poštovanja ljudskih prava svih, dakle i većine pa je to način da celo društvo bude na dobitku.

2. To sve dolazi sa strane, iz drugih kultura i agresivno nam se nameće¹³. Pripadnici LGBT populacije postoje u svim narodima pa i u Srbiji. Njihova dosadašnja relativna

¹⁰ Mršević, Homophobia in Serbia and LGBT Rights. 2013.

¹¹ Lider JS Dragan Marković Palma je najviše od svih poslanika davao izjave o LGBT populaciji, 41 put.

¹² Poseban izveštaj Zaštitnika građana o stanju ljudskih prava i društvenoj situaciji LGBT populacije u Srbiji (2009, 2010 do maja 2011)

¹³ Postoje zaista i ne mali pritisci od strane Evropske komisije koja najavljuje da će pratiti poštovanje prava seksualnih manjina u Srbiji. Predstavnici Evropske komisije koji su u februaru 2013. boravili u Beogradu u okviru Unapređenog stalnog dijaloga Srbije i EU naglasili su da će u narednim mesecima velika pažnja biti

nevidljivost u javnosti pa i u privatnim odnosima, uopšte ne znači da su se pojavili od skora, niti da su došli odnekud sa strane. Oni se nalaze svuda oko nas, oni su naša deca, braća i sestre, naša rodbina, naši susedi, kolegice i kolege sa studija ili na poslu, prijatelji sa kojima letujemo, provodimo praznike, dočekujemo nove godine, navijamo na utakmicama. Za njihovu manjinsku seksualnu orijentaciju ponekada znamo a ponekada ne, jer se u strahu od osude sredine, gubitka posla, raznih vidova nasilja, diskriminacije, omalovažavanja i vređanja, oni još uvek najčešće opredeljuju da vode „dvostruki“ život, tj da svoju seksualnost drže u diskreciji. Jedno je sigurno, a to je da se „te“ teme ne mogu ukinuti zato što se neki građani ne slažu sa postojanjem ljudi drugačije seksualne orijentacije od svojih, sa njihovim zahtevima da budu ravnopravni i da njihova prava budu zaštićena.

3. U Srbiji to ne može da prođe. Desničari i konzervativci mnogih zemalja to isto kažu za svoje zemlje, ali u savremeno doba nigde nisu uspeli da spreče postojanje istopolno orijentisanih ljudi i njihovu borbu za ljudska prava, ravnopravnost, zaštitu od diskriminacije i nasilja. Osim naravno u onim tiranskim režimima koje krivično kažnjavaju homoseksualnost.

4. Zapad protiv srpske kulture. To je samo jedan od vidova poznate paranoične teorije konspiracije protiv Srbije. Ali čak i ako bi bilo i dokazano da „srpska“ kultura autentično obuhvata ubijanje, nasilje, maltretiranje, diskriminaciju ili eliminisanje istopolno orijentisanih osoba, onda bi pod uticajem savremenih shvatanja o ljudskim pravima (a ne Zapada) i potreba savremenih ljudi, pre svega građana Srbije, morala da se menja.

5. Ima važnijih problema. Svakome se njegovi problemi čine najvažnijim, nezaposlenost nezaposlenima, nasilje onima koji ga trpe, glad gladnima, diskriminacija diskriminisanima. Teško je rangirati probleme po važnosti a i nepravedno. Zato postoje političke slobode i prava, da svi oni koji smatraju da su im prava ugrožena ili uskraćena, mogu javno da izraze svoje nezadovoljstvo. Pogrešno je smatrati da to pravo imaju samo popularne grupe, ili da se javno sme ukazivati samo na probleme koje tište većinu ili sve građana. Pravo da javno iznose svoje probleme najčešće moraju da koriste baš oni najnepopularniji, upravo zbog činjenice svoje društvene marginalizacije i odbačenosti,

posvećena praćenju poštovanja prava seksualnih manjina, što bi podrazumevalo i održavanje Parade ponosa ove godine. (Danas, 18. 02.2013).

upravo zato što su brojčano mali ili ne poseduju društvenu moć da svoje probleme reše na drugi način.

6. LGBT ljudi ugrožavaju prava većine koja se protivi homoseksualnosti. Ni jedno pravo većine zaista nije ničim ugroženo osim ako se pod takvim „pravom“ ne podrazumeva nepostojeće „pravo“ na život oslobođen postojanja različitih, drugih, manjina.

7. Nenormalnost i nemoralnost¹⁴ po opšte prihvaćenim merilima. Manjinska seksualna pripadnost nije devijacija već normalna manifestacija ljudskih različitosti. Većina svojom brojnošću ne znači ujedno i normalnost, niti manjinska pripadnost zbog svoje malobrojnosti predstavlja nenormalnost. Opšte prihvaćena merila kao merila većine, nisu merila normalnosti već su jedino odraz brojnosti a brojnost i normalnost ne treba poistovećavati. Ljudske različitosti treba prihvatati, tolerisati, štiti a ne osuđivati, eliminisati, boriti se protiv njih ili ih ma na koji način diskreditovati proglašavanjem manje vrednim, nenormalnim ili čak opasnim.

8. Nije vreme. Takvi stavom se unedogled odlaže neizbežna reforma obrazovnog sistem kao „nextopia“ (biće, ali ne sada kada nije momenat). Neki delovi društva jesu sazreli, drugi nisu. Na pitanje “da li podržavate homoseksualnost” u anketi će većina odgovora biti negativna, ali ako pitate građane da li podržavaju ljudske slobode i pravo izbora, većina će odgovoriti pozitivno. Srpsko društvo ceni ljudske slobode, pravo na izbor i na tome treba graditi nediskriminativno obrazovanje bez nekstopičnog odlaganja unedogled. Ako bismo sedeli i čekali da oni dođu sami od sebe ne bismo ih dočekali – politička istorija pokazuje nam da su marginalizovane grupe uvek morale da se bore za izjednačavanje svojih prava. Žene i crnačka populacija dobri su primeri za to.

Neprihvatljivost nextopije¹⁵

Mlade lezbejke, gejevi, biseksualne i transrodne osobe sede u svakoj učionici, u svakoj školi u našem društvu. Najčešće su nevidljivi, zakoni koji regulišu obrazovanje, nastavni programi, nastavnici, i škole ih ignorišu, vršnjaci ih ako primete njihovo odudaranje od

¹⁴ LGBT osobe samim svojim postojanjem vređaju javni moral. Kantovski artikulisano pitanje/test moralnosti, u ovom slučaju nije šta bi bilo kada bi svi bili takvi, već šta bi bilo kada bi svi ljudi bili slobodni u svojoj orijentaciji i identitetu.

¹⁵ Termin je u ekonomiju uveo M. Dahlen, švedski ekonomista i teoretičar marketinških strategija u svojoj knjizi Nextopia (2008). Podrazumeva odlaganje realizacije ciljeva u stalnom čekanju “pravog trenutka”, život i uščekivanju pravih rešenja, velikih novina i preokreta.

„normale“, žigošu, izlažu podsmehu, uvredama, vršnjačkom nasilju¹⁶. Rezultat toga su najčešće izolacija, depresija, slabo samopoštovanje, viktimiziranost, prevremeno prekidanje i napuštanje školovanja¹⁷. Dva do tri puta češće od bilo koje druge grupe LGBT omladina pokušava smoubistvo. Samoubistva gej / lezbejske omladine čine 30% samoubistava među mladima. Stopa samoubistava među LGBT omladinom je veća i od stope samoubistava među starijim od 75 i bolesnim od neizlečivih bolesti. Odavno je usvojen stav da ni jedno dete niti mlada osoba ne bi trebalo da se plaši za sopstvenu fizičku bezbednost u sopstvenoj porodici, ili dok se nalazi u obrazovnoj ustanovi, ali to kao da ne važi za LGBT decu i omladinu, pa odlaganje, posebno unedogled, nije rešenje sadašnjeg problema.

Nasilje, govor mržnje i netolerancija su vidovi javno izvršene homofobije na koje država do sada nije imala blagovremen, efikasan i adekvatan institucionalni odgovor. Nužno je demontiranje jedne kulturne matrice po kojoj većini ne može biti bolje dok manjini ne bude gore. Ljudima se mora predočiti koje su negativne posledice diskriminacije, nasilja i netrpeljivosti prema drugima i drugačijima.

Potrebno je govoriti i o bezbednosti jer kada se govori o diskriminaciji, to je diskriminacija tog nivoa i tog intenziteta da se bukvalno radi o životnoj ugroženosti. Ta diskriminacija kojoj su izložena LGBT deca sastoji se bukvalno od nasilja u porodici, koje obuhvata premlaćivanje, uskraćivanje slobode kretanja, prinudno lečenje, izbacivanje iz kuće. Na to se nadovezuje vršnjačko nasilje u školi. Ulično nasilje, nasilje na javnim mestima motivisana mržnjom prema LGBT mladima je stalno postojeća pretnja, sve to u ambijentu javno prisutnog nesputanog govora mržnje u kome se LGBT osobe nazivaju otvoreno bolesnicima, ludacima, sramotom za svoj narod i svoju porodicu, vaspitnom greškom, nemoralnim, nenormalnim i sl. Ne čudi onda da pored takvih stavova odraslih, političkih lidera, mladi to slede kao primer. Mnogo puta do sada izražen je stav mladih da je nasilje nad njima opravdano. Kroz sadržaje javnih debata o LGBT populaciji uočava se prisutni strah od „Drugosti“ koja se već i zbog samog svog „brutalnog postojanja”¹⁸

¹⁶ Čitanka o A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima, Obrazovanje: Učenici i učenice gejevi i lezbejke; Razvijanje jednakih mogućnosti Primeri dobre prakse u Republici Irskoj i na međunarodnom nivou, 247-264, Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd, 2009. godina

¹⁷ Dečak, 14 g: „Samo ako te povežu sa nečim što se smatra pogrešnim ili odvratnim, gotov si, moraš sa time izaći na kraj sam, sasvim i potpuno sam, tu ti više niko neće pomoći“. Čutanje nje zlato.

¹⁸ Ironični termin kojim novinar T. Pančić posle fizičkog napada objašnjava da su uzroci toga bili u njegovoj „provokaciji“ koja se sastojala od njegovog „brutalnog postojanja“.

percipira kao provokacija i pretnja srpskom društvu, pa čak glavni uzrok nasilja prema samim sebi.

Stalne javne negativne reakcije na opravdane zahteve za povećanje zaštite prava seksualnih manjina i dalje su dominantno prisutne u javnom diskursu Srbije i dalje opravdavaju nasilje kao prihvatljivo sredstvo borbe protiv tih nepoželjnih drugih. „Prihvatljivost“ nasilja je jasna politička poruka i tome prisustvujemo godinama unazad, bilo na mitinzima i skupovima različito obojene desnice, bilo na sportskim priredbama koje su idealna javna (glasno)govornica za iznošenje takvih stavova. Homofobični grafiti koji mesecima kontaminiraju javni komunikacioni prostor gradova, su svuda ispisani, a posebno oko škola i fakulteta. Obrazovni sistem do sada nije nalazio prave odgovore i sistemska rešenja.

Stav jedne aktivistkinje za LGBT prava možda najbolje sažeto izražava nadu u promene¹⁹: „Duboko ukorenjene predrasude u društvu su poput granitne stene, treba dosta posla da se taj oklop od granita probije. Razni alati, pomoćna sredstva, ali nikada ne treba odustajati, jer svakog časa ta olupina može da spadne, kao stara ljuštura. Možda upravo ove godine. Povorka ponosa je jedno od tih alata za razbijanje predrasuda. I kad me pitaju čemu to paradiranje, ja uvek kažem To je zbog dece, zbog homoseksualne dece u školama, dece koja odrastaju u strahu i sa traumama. Za decu koja vode dva paralelna života, jedan lažni, pozorište za porodicu, školu, javnost pa tek onda i jedan svoj, skriveni. Za decu koja ne žive slobodno i ne dišu vazduh kao sve ostale građanke i građani”.

Potrebne promene u institucionalnom obrazovnom sistemu, utopija danas, realnost sutra

Potrebno je identifikovanje načina uspostavljanja jednog vrednosnog sistema u kome se drugost i različitost neće doživljavati kao pretnja, koliko god možda iz današnje perspektive njihova realizacija izgledala utopistički. U ime budućeg razvoja nužno je demontiranje jedne retrogradne matrice, po kome većini ne može da bude bolje ako manjini nije gore. Bez obzira koliko to danas delovalo utopistički, čak iako smo pristalice politike ograničenog čina²⁰, obrazovni sistem se mora menjati, brže ili sporije. On mora denuncirati

¹⁹ Jelena Anđelovski, mejling lista RazotKVIrivanje, 17 april, 2013.

²⁰ Alen Badiju, Pregled metapolitike, 67-74.

negativne posledice diskriminacije, nasilja i netrpeljivosti prema drugima i drugačijima umesto što ih podržava, jer se time propušta šansa da se novim generacijama otvore vrata jednog boljeg društva. Potrebna je analiza diskriminativnosti sadržaja sadašnjeg sistema obrazovanja, škole koja se sada ne suprotstavlja otvoreno ispoljavanoj netoleranciji i vršnjačkom nasilju i istraživački, institucionalni pa i utopistički predlozi za promenu takvog stanja. Preporučuje se kao potrebno²¹:

1. da nastavni materijali svojim sadržajem, a nastavnici/ce svojom nastavnom praksom i načinom rada sa učenicima/cama neguju svest o različitostima, promovišu nenasilnu kulturu, ravnopravnost i nediskriminatornu praksu, kao postulate demokratskog društva zasnovanog na poštovanju ljudskih prava,

2. razvijanje svesti o različitosti, interkulturalnosti i zajedničkim vrednostima kroz predstavljanje znamenitih ličnosti različitih etničkih, verskih grupa i kultura i sl.,

3. da nastavni sadržaji i nastavni materijali predstave mladima različite modele porodice u savremenom društvu (samohrani roditelji, starateljske porodice, porodice bez dece, pravo istopolnih partnera na porodicu i sl),

4. uklanjanje stereotipnih prikaza rodni uloga/profesija i podsticanje varijeteta; insistirati na mnogostrukosti i višeslojnosti ljudskih identiteta, vrednovati individualnost, solidarnost i kreativnost bez obzira na pol,

5. unapređenje plana i programa predmeta Građansko vaspitanje tako da uključuje konkretne radionice o sprečavanju diskriminacije i ublažavanju predrasuda prema deci iz osetljivih i marginalizovanih grupa (deca sa smetnjama u razvoju, teškoćama u učenju, deca koja su socijalno uskraćena) u svim razredima, ali u skladu sa principima inkluzivnog obrazovanja uz korišćenje savremene i adekvatne terminologije,

6. uključivanje sadržaja i programa iz Građanskog vaspitanja i u druge predmete,

7. veća vidljivost dece iz marginalizovanih grupa u udžbenicima, planovima i programima (tekstovi, radionice, fotografije), u skladu sa principima inkluzivnog obrazovanja,

8. uvođenje afirmativnih i tačnih prikaza istopolne seksualno-emotivne orijentacije, transrodnosti, transpolnosti i interseksualnosti u sve udžbenike (kako prirodnih, tako i

²¹ Preporuke Poverenice za zaštitu ravnopravnosti Ministarstvu prosvete i nauke Republike Srbije, 2011.g.

društvenih nauka), uključujući i primere LGBTTIAQ²² pojedinaca/pojedinki kao deo istorijskih, ali i savremenih demokratskih društava,

9. izbacivanje iz udžbenika, planova i programa terminologije koja je zastarela, prevaziđena i uvredljiva, a posebno izbacivanje sadržaja koji obiluju medicinskim pristupom, navođenjem dijagonoza i predrasudama u odnosu na kapacitete dece, posebno dece sa smetnjama u razvoju,

10. upotrebljavanje i insistiranje na standardizovanju i zakonskom regulisanju rodno osetljivog jezika i jezika nediskriminacije (deca i mladi sa invaliditetom i smetnjama u razvoju, a ne sa posebnim potrebama; osoba koja trpi/vrši nasilje, a ne žrtva/nasilnik, osoba koja koristi psihoaktivne supstance, a ne narkoman/ka i dr.),

11. da kroz odgovarajuće programe profesionalnog usavršavanja nastavnici/ce unaprede znanja i sposobnosti u oblasti dečijih i ljudskih prava, ravnopravnosti i nediskriminacije, rodne ravnopravnosti, nenasilja, prevaziđu sopstevne predrasude i stareotipe i povećaju osetljivost za rodni sadržaj nastavnog materijala i nastavne prakse.

Zaključak

Promene u obrazovnom sistemu treba da budu praćene (ali i uzrokovane, inicirane) i promenama porodične percepcije LGBT dece. Porodica zajedno mora da nađe način kako da postupa sa diskriminacijom i predrasudama. U Srbiji još uvek nije odgovoreno na pitanje kako olakšati roditeljima prihvatanje manjinske seksualne orijentacije njihove dece i kako da njihov odnos bude tolerantniji iskreniji²³. Soćavanje sa činjenicom da su im deca LGBT pripadnosti je težak i stresan proces u kome je neophodno da se zajedničkim snagama prekine ćutanje. Roditelji su jedini koji mogu bezrezervno da posvete brigu, ljubav i razumevanje svojoj LGBT deci i obrazovni sistem je taj koji treba da ponudi odgovore i rešenja. Potrebno je vreme i podrška da se dođe do razumevanja da ćutanje i skrivanje ne povezuje ljude, ne podstiče samopouzdanje i samopoštovanje. Cilj je da različiti svoju razlićitost više ne doživljavaju u Srbiji kao kob zbog koje biraju izolaciju i usamljenost umesto da svoju posebnost vide kao taćku spajanja sa beskrajnom raznolikošću i bogatstvom sveta u kome žive. Uloga porodice je da zajedno sa institucionalnim

²² Šira varijanta akronima LGBT, koja obuhvata kategorije, lezbejke, gejevi, biseksualne, transrodne, transeksualne, interseksualne, aseksualne i kvir osobe.

²³ Isein Fetoski, Ćutanje nije zlato, iskustva roditelja gej dece, Siguran put mladih, Beograd, 2012.

obrazovnim sistemom, prihvatanjem i podrškom pomognu svojoj deci i mladima i svim drugim i različitim, da nađu taj drugi put.

Summary

In the text are analyzed directions of on discriminative education, necessary as means against intolerance and readiness for violence against all perceived as “others” or “different”. Attitudes of youngster, gained or supported by education are alarming. Therefore main hypothesis is that non discriminative education is one of the conditions for further development, while current situation is barrier of development and generator of social differences in society. Education of future should eliminate negative consequences of discrimination, violence and intolerance against others and different, instead of current support. The current way means losing chance to open doors to new generations of better society. “Nextopia” is identified and condemned as endless waiting “better” moment and is not acceptable as prolonging beginning of necessary reforms. There are presented research, institutional proposals for changes even though some of them might look as utopian. Identified are the ways of establishing new educational system in which otherness and differences will not any more be perceived as against tradition and bad influence came from abroad. Profit will be for all, not only the currently discriminated groups but rather the society as a whole, as more differences is profitable for all.

Key words: non discriminative education, homelessness, homophobia, isolation, nextopia, institutionally initiated changes, changes in familial attitudes

LITERATURA

Agencije, Diskriminacija u Srbiji, 16. 04. 2013.

<http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/377992/Diskriminacija-u-Srbiji-Picerija-koje-zaposljava-samo-zene-kelneri-ne-usluzuju-slepu-i-gluvu-decu>

Andelovski, Jelena, mejling lista RazotKVIrivanje, 17. april. 2013.

Badiju Alen, *Pregled metapolitike*, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd, 2008.

Vučaj Sunčica, Treći glas, coming out i lezbejke u Srbiji, Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd 2009.

Dahlen Micael, Nextopia

http://en.wikipedia.org/wiki/Micael_Dahl%C3%A9n

Živanović, K, Mladi opravdavaju nasilje nad LGBT populacijom, Danas 16 04. 2013, društvo, 4

Istraživanje javnog mnjenja – novembar 2012. godine, Odnos građana prema diskriminaciji u Srbiji“

http://www.ravnopravnost.gov.rs/jdownloads/files/izvestaj_diskriminacija_cpe_cesid_undp_decembar_2012.pdf

Kakva deca nam rastu? <http://www.gay-serbia.com/kakva-deca-nam-rastu-5511/>

Kovačević, N., Vlast najčešće diskriminiše građane, Danas 25 januar 2013, Rubrika, društvo LGBT osobe, Četvrto poglavlje Nacrt radne verzije Strategije protiv diskriminacije

Ljudska prava u Srbiji u 2012. Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2013
http://www.bgcentar.org.rs/images/stories/Datoteke/Ljudska_prava_u_Srbiji_2012.pdf

Miladinović Dijana, Vučković Dragana, Diskriminacija i nasilje nad LGBT osobama tokom, 2008. godine –195 – 204, Čitanka, Od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima, Uredila: Marija Savić, Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd 2009.

Mršević Zorica (2013), [Homophobia in Serbia and LGBT Rights](#), Southeastern Europe, Volume 37, Issue 1: 60–87

Pančić Teofil, O jednom dugu, Vreme, br 1108, 2 mart 2012.

Poseban izveštaj Zaštitnika građana o stanju ljudskih prava i društvenoj situaciji LGBT populacije u Srbiji (2009, 2010 do maja 2011)

Preporuka Ministarstvu prosvete i nauke Republike Srbije, Skupštini, Nacionalnom prosvetnom savetu i Zavodu za unapređenje kvaliteta vaspitanja i obrazovanja za uklanjanje diskriminatornih sadržaja iz nastavnih materijala i nastavne prakse i promovisanje tolerancije, uvažavanja različitosti i poštovanja ljudskih prava (del. br. 649/2011 od 10. 06. 2011. god.)

Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2012. godinu, Beograd, mart 2013. <http://www.ravnopravnost.gov.rs/>

RTS, Seksualno obrazovanje, tabu tema?, RTS, 2.februar 2013, vesti

Stojanović, Marija, Brisel insistira na Paradi ponosa, Danas 18 februar 2013, politika str. 2.

Fetoski Isein, Ćutanje nije zlato, iskustva roditelja gej dece, Siguran put mladih, Beograd, 2012.

Fukujama Frensis, Sudar kultura, Poverenje, društvene vrline i stvaranje prosperiteta, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1997.

Cvejić, B., O čemu narodni poslanici najčešće pričaju u medijima, Danas 25 mart 2013, politika, str. 3.